

KOPRSKE DRUŽBENE ORGANIZACIJE KOT ODRAZ STRUKTURE ODNOSOV MED PRIPADNIKI RAZLIČNIH ETNIČNIH SKUPNOSTI

Vesna GOMEZEL MIKOLIČ

Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

e-mail: vesna.gomezelm@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Članek podaja pregled pomembnejših koprskih političnih, šolskih, cerkvenih, kulturnih in drugih organizacij ter društev v 20. stoletju. Razne oblike formalnega in neformalnega povezovanja pripadnikov dveh avtohtonih etničnih skupnosti, slovenske in italijanske, v mestu Koper skozi čas namreč vseskozi pomembno vplivajo na oblikovanje odnosov med tema dvema družbenima skupinama v okviru širše družbene in jezikovne skupnosti. In obratno, struktura odnosov med pripadniki dveh etničnih skupnosti, katerih status se je skozi 20. stoletje večkrat spreminjal, se odraža tudi v organiziranosti njihovih družbenih organizacij in društev. Te so v pričujočem delu obravnavane predvsem z vidika njihovih naslednjih funkcij: odražanja prisotnosti pripadnikov različnih etnij in njihovega statusa, odlikave usmeritev jezikovne politike ter možnosti za formalno in neformalno povezovanje predstavnikov različnih narodnosti.

Ključne besede: družbena organizacija, etnična skupnost, etnična identiteta, narodnost, jezikovna skupnost, formalno in neformalno povezovanje

UVOD

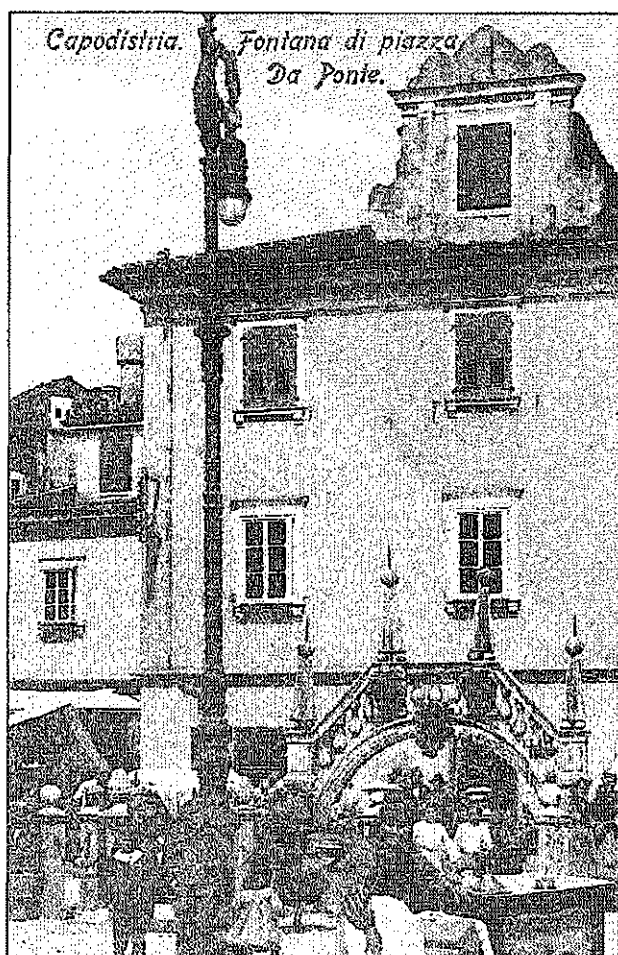
Pričujoči pregled pomeni okvir širše sociolingvistične raziskave o odvisnosti sporazumevalne zmožnosti v prvem in drugem jeziku od nacionalne in jezikovne zavesti ter od strukture odnosov med večinskim in manjšinskim prebivalstvom v Slovenski Istri. Raziskava se omejuje na obravnavo urbane regije mestne občine Koper, in sicer mesta Koper s starim mestnim jedrom in predmestnimi naselji (Žusterna, Semedela, Markovec, Olmo - Prisoje, Šalara, Škocjan). Namreč mesto Koper kot središče Slovenske Istre lahko kot tako predstavlja ves njen urbani, narodnostno mešani del, kjer se že skozi stoletja stikajo slovenska in italijanska etnična skupnost ter slovenski in italijanski jezik in ki

danes velja za dvojezično območje z dvema uradnima jezikoma.¹

Ker je današnja komunikacijska kompetenca pripadnikov različnih generacij odvisna od dejavnikov iz družbeno-kulturnega konteksta, ki se v času spreminja, smo se na prvi stopnji raziskave posvetili analizi družbeno-političnih razmer v mestu Koper v 20. stoletju, še posebej pa razvoju političnih, šolskih, cerkvenih, kulturnih in drugih družbenih organizacij. Razne oblike formalnega in neformalnega povezovanja pripadnikov dveh avtohtonih etničnih skupnosti so namreč v tesni medsebojni povezavi s strukturo odnosov med tema dvema družbenima skupinama v okviru širše družbene in jezikovne skupnosti.²

1 Raziskava izključuje istrsko zaledje, saj problematika podeželja Slovenske Istre, strnjeno poseljenega s slovenskim prebivalstvom, in primerjalna analiza le-tega z urbanim prostorom prinašata v raziskavo popolnoma nove vidike in zahtevata še širše proučevanje.

2 Po Gumperzu (v: Fishman, 1972) jezikovna skupnost ni opredeljena kot skupina ljudi, ki govori isti jezik, temveč kot skupnost na osnovi pogostosti komunikacije in simbolne integracije ter glede na sporazumevalno zmožnost neodvisno od števila jezikov in njihovih variant.

Sl. 1: Koper z začetka stoletja (zasebni arhiv A. Lešnik).
Fig. 1: Koper at the beginning of the 20th century (A. Lešnik private archive).

Pričujoči prispevek želi osvetliti naslednje funkcije družbenih organizacij:

1. kako se je prisotnost pripadnikov različnih etničnih skupnosti v mestu Koper v različnih obdobjih 20. stoletja odražala oziroma se odraža preko družbenih organizacij;

2. kako se preko delovanja družbenih organizacij kažejo v različnih obdobjih različne usmeritve jezikovne politike;

3. kakšne možnosti so nudile oziroma nudijo različne družbene organizacije za formalno in neformalno povezovanje predstavnikov različnih narodnosti.

V pregledu so zajete tiste skupine družbenih organizacij, v katerih se zgoraj omenjene funkcije najbolje kažejo, oziroma organizacije, pomembne z vidika oblikovanja in ohranjanja etnične identitete, to so: družbenopolitične organizacije (pri tem je večja pozornost namenjena širšim družbenopolitičnim organizacijam kot strankam), šole, cerkev, kulturne in druge organizacije

in društva (znanstvenoraziskovalne, športne organizacije idr.) Pregled družbenih organizacij se v skladu z zgoraj omenjeno zasnovo širše raziskave omejuje predvsem na koprskie institucije in društva v 20. stoletju, organizacije v drugih istrskih mestih, Trstu ali zaledju pa so vključene le tedaj, ko so te bile ali so pomembne tudi za koprskie prebivalce. Organizacije so obravnavane posebej v obdobju pred 1. svetovno vojno, med obema vojnoma in po 2. svetovni vojni do današnjega časa. Izvzeto pa je dogajanje v času obeh vojn, saj je šlo pri tem za življenje v izrednih, netipičnih razmerah in je zato z vidika naše raziskave manj zanimivo.

OBDOBJE PRED 1. SVETOVNO VOJNO

Na prelomu stoletja je bil v Kopru sedež enega od sedmih istrskih okrajnih glavarstev Avstrijskega primorja. Samo mesto je po ljudskem štetju iz leta 1900 štel 8.230 prebivalcev, od tega 7.205 Italijanov (87,55%), 391 Slovencev (4,75%), 167 Hrvatov (2,03%). V celotni koprski občini, ki je zajemala poleg mesta Koper še katastrsko občino Lazaret z vasi Semedela, Sv. Marko, Škocjan, Srmin, Pobegi, Čezarji, Rižana, pa je po istem štetju bilo 8606 Italijanov (79,64%), Slovencev 1558 (14,41%) in Hrvatov 155 (1,43%). Odstotek Slovencev se še poveča, če pogledamo celotno koprsko okrajno glavarstvo, ki je obsegalo poleg občine Koper še občine Izola, Piran, Pomjan, Marezige, Dekani, Milje, Dolina, Ocizla-Klanec, Buzet in Roč, in sicer je tu po istem popisu bilo 34.084 Italijanov ali 43,75%, Slovencev je bilo 29.445 ali 37,59%, Hrvatov 14.383 ali 18,36% ter drugih narodnosti 424 ali 0,54% (Cadastre national, 1946; Kramar, 1991, 106-107).

Kljub temu da je avstrijska zakonodaja odredila, da se v javnem poslovanju uporabljajo vsi deželni jeziki in da se s strankami posluje v njihovem jeziku, pa se v mestu Koper, pa tudi drugih istrskih krajih in celo v istrskem deželnem zboru, tega niso držali (PAK, 6; Kramar, 1991, 49-53). V arhivu koprskega občinskega urada z začetka tega stoletja je velika večina prejetih in poslanih dopisov italijanskih (ne glede na narodnostno pripadnost pošiljatelja oziroma naslovnika), le dopisi, poslani s strani avstrijskih oblasti, so včasih nemški, včasih dvojezični. Tudi Slovenci so se na občinski svet obračali v glavnem v italijanščini, le redko v slovenščini. Ne glede na jezik vloge, je bil odgovor vedno italijanski.

Družbenopolitične organizacije

To je bil čas, ko so za celotno Istro bili značilni italijanski iredentizem, slovenska in hrvaška narodna prebujanja ter avstrijska politika v smislu pregovora "Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima" (Kramar, 1991, 34). Italijanskemu političnemu gibanju *Lega nazionale*, ki se je leta 1891 v Istri pojavilo z namenom širjenja ita-

ilijanskih sol in italijanske kulture nasploh po čisto slovenskih in hrvaških vaseh, se je zoperstavljalo politično društvo Edinost, ustanovljeno 1874 v Trstu, ki je tedaj pomenil družbeno, politično in kulturno-prosvetno središče primorskih Slovencev (Vremec, Guček, 1976, 55). To društvo, ki je po prvem členu statuta delovalo na področju celotnega Avstrijskega primorja, je izdajalo tedaj najpomembnejše glasilo primorskih Slovencev, tj. sprva tednik, nato od leta 1898 dnevnik Edinost, organiziralo tabore, kasneje čitalnice, shode in zborovanja, spodbujalo ustanovitev samostojnih denarnih zavodov, hranilnic in posojilnic, gospodarskih in zadrugnih organizacij ter različnih društev. Tudi v Kopru, kjer je bilo italijansko iredentistično gibanje zelo močno, so v okviru Edinosti delovali nekateri Slovenci in Hrvati. Tako je bil Vjekoslav Spinčić, duhovnik in profesor zgodovine na učiteljskišči v Kopru, na državnoborskih volitvah leta 1891 izvoljen v državni zbor. V Edinosti, kjer so se Slovenci in Hrvati skupaj borili za narodno in jezikovno enakopravnost, so med drugim zahtevali uporabo slovenskega in hrvaškega jezika tudi na sodiščih. Konec leta 1886 je prizivno sodišče v Trstu izdalo strog nalog vsem istrskim sodiščem, da morajo slovenske in hrvaške spise reševati v slovenščini oziroma hrvaščini, leta 1907 pa je bila v Kopru prva slovenska sodna razprava (Kramar, 1991, 116-147). Edinost je spremljala tudi uresničevanje odloka iz leta 1898, po katerem je bilo treba pošiljati občinske dopise v "tam občevalnem jeziku". Na predvolilnem zborovanju v šmarnski šoli 26. februarja 1899 so sprejeli resolucijo, naj bodo v koprskem okraju nameščeni le uradniki z znanjem slovenščine (Kramar, 1991, 97-102).

7. maja 1902 je bilo v Pazinu ustanovljeno Edinosti sorodno društvo, tj. Politično društvo za Hrvate in Slovence v Istri, saj je prevladal občutek, da Edinost ne opravlja uspešno političnega dela v Istri in da je izobraženstvo pri Edinosti neaktivno. Pri pripravi tega društva na deželnozborske volitve leta 1911 srečamo tudi Koprčana, dr. Ferda Černeta, koprskega odvetnika, ki je bil predsednik okrajnega volilnega odbora. Društveno glasilo je bil tednik Naša Sloga, ki je do leta 1905 izhajal v Trstu, zatem pa v Pulju (Kramar, 1991, 148-153).

Kljub konfliktom med sorodnima društvoma in čeprav je znotraj obeh društev prihajalo do delitve na liberalno in krščanskosocialno strujo (pri Edinosti je bila krščanskosocialna predvsem goriska veja), do razbitja društev ni prišlo in obe sta veljali za liberalni politični društvi.

Na drugi strani sta se oblikovala socialdemokratska stranka in krščansko socialno gibanje. Kot prvo socialdemokratsko organizacijo v Primorju lahko štejemo Delavsko zvezo (*Confederazione operaia*), ki so jo že leta 1889 v Trstu skupaj ustanovili delavci slovenske, italijanske in nemške narodnosti. Delavska zveza je ustanovljala razredne sindikalne organizacije, v Trstu,

Miljah, Kopru in drugod. Kasneje sta bili ustanovljeni Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (leta 1896 v Ljubljani, od leta 1900 s sedežem v Trstu) in poldrugo leto zatem italijanska socialdemokratska stranka in njena t. i. jadranska sekcija s sedežem v Trstu. Med seboj sta tesno sodelovali, tako sta v skupnih prostorih v središču Trsta nastajala slovenski časnik Rdeči prapor in italijanski Il lavoratore in so tu delovala vsa tržaška strokovna in izobraževalna društva. Jugoslovanska socialdemokratska stranka je namreč v Trstu in širši okolici organizirala številna društva, da bi proletariat kulturno dvignila, tako društva Ljudski oder pa društvo Jugoslovanska socialistična mladina za območje Primorske s sedežem v Trstu in druga. Pomemben uspeh socialdemokratov je bila tudi ustanovitev Socialističnega društva leta 1900 v Trstu.

Razvoj socialne demokracije med istrskimi Slovenci je bil sprva počasen, velik odmev v Slovenski Istri pa je imel kongres socialdemokratske stranke v Trstu 21. in 22. maja 1905. Udeležili so se ga tudi predstavniki iz Kopra (Cociancich in Pizzarello), Izole in Pirana. Socialdemokratsko gibanje je imelo privrženca tudi med slovenskimi učiteljskimi v Kopru. Tako je Jože Pahor, ki je v Kopru maturiral leta 1906, prebiral socialistični list Arbeiter Zeitung. Kramar (1991, 171) navaja tudi podatek o izletu tržaških in miljskih otrok od 6. do 11. leta v Koper, ki ga je 22. septembra 1907 organizirala socialna demokracija.

Tudi v Kopru so bile pogoste demonstracije in zborovanja v organizaciji socialne demokracije. 16. novembra 1907 je ob 8. uri na trgu Brolo demonstriralo 300 koprskih gimnazijcev in učiteljev ter vpilo socialistična gesla. 10. oktobra 1908 je bilo pod Markovcem pri Kopru ljudsko zborovanje, povezano z vinsko trgatvijo. Na zborovanje je z dvema ladjama prišlo tudi okrog 600 Tržačanov. 14. oktobra 1909 so socialdemokrati v Kopru organizirali povorko v protest proti umoru socialista Ferrerja. Istega leta, 25. novembra, je v tovarni sardin Depangher Johann & Comp. zaradi prenizkih plač stavkalo 67 žena. Marca 1912 je 17 pomočnikov-čevljarjev v Kopru stavkalo, ker jim delodajalci niso hoteli povišati plač. 28. junija 1914, ko se je v Ljubljani začel IX. zbor JSDS in ko je bil v Sarajevu umorjen avstrijski prestolonaslednik, so socialisti v Izoli povezali otvoritev novega Ljudskega doma z veliko vrtno veselico. Svečanosti so se udeležili tudi številni socialisti iz Milj, Trsta, Pirana, Buj in Kopra. Ko so se Koprčani zvečer v sprevedu vračali domov, je prišlo do neredov in nato tudi do aretacij s strani orožnikov. Na vseh teh prireditvah so skupno nastopali socialdemokrati italijanske in slovenske narodnosti (Kramar, 1991, 154-177).

Krščansko socialno gibanje v Slovenski Istri se je začelo po kongresu krščansko-socialne stranke na Dunaju, in sicer je eden prvih zametkov bilo zborovanje italijanske duhovščine v začetku junija 1897 v Trstu, ki ga

je sklical koprski duhovnik Bonifacio. Pod njegovim predsedstvom je bil sprejet sklep, da se ustanovi Katoliško društvo za Primorje. Kmalu zatem je bilo ustanovljeno tudi politično društvo Krščansko socialne zveze (Lega Cristiano-sociale) s sedežem v Trstu, ki je začelo najprej v mestih, nato še v njihovem zaledju ustanavljati podružnice in društva mladinske socialne zveze (Lega gioventu sociale) ter ženske krščansko-socialne zveze (Lega delle donne cristiane sociali). Dokler je bila med Slovenci v Primorju narodnjaška stranka enotna, se krščanskosocialno gibanje ni moglo množično uveljaviti. Širili so ga predvsem duhovniki, ki so prišli s Kranjskega, med njimi tudi Janez Evangelist Krek. Med prvimi slovenskimi krščanskosocialnimi društvi v Slovenski Istri je bilo Katoliško slovensko izobraževalno društvo v Dekanih. Ustanovljeno je bilo leta 1903, in sicer predvsem z namenom krepiti versko in narodno zavest, kar bo dosegalo z društveno čitalnico in knjižnico, s poučnimi predavanji, shodi, govori, petjem, godbo, deklamacijami, veselnicami, igrami, gledališkimi predstavami. Podoben pravilnik kot dekansko društvo je imelo tudi Delavsko izobraževalno in podporno društvo v Sočergi, ustanovljeno leta 1907. Kot pevovodjo tamkajšnjega pevskega zbora najdemo Karla Volka, ki je bil rojen v Kopru kot sin kaznilniškega paznika (Kramar, 1991, 192-197).

Šolstvo

V mestu Koper so bile v obravnavanem obdobju naslednje šole: 2 italijanski ljudski šoli, moška in ženska, privatna italijanska ženska ljudska šola, ki jo je upravljal verski zavod "Nobile Collegio delle Dimesse di Santa Chiara", privatna slovenska ljudska šola, ki jo je ustanovila Ciril-Metodova družba za Istro s sedežem v Opatiji, italijanska državna gimnazija ter štiriletno učiteljske s slovenskim, hrvaškim, italijanskim oddelkom in enorazredno slovensko vadnico. (Marušič, 1996, 27; Vremec, Guček, 1976, 67-80) To sprva italijansko učiteljske, ustanovljeno 1872. leta, je delovalo kot trojezično učiteljske od leta 1875 pa vse do leta 1909, ko se je slovensko učiteljske preselilo v Gorico in je v Kopru ostalo spet le še italijansko učiteljske. V tem 34-letnem delovanju je bilo izrednega pomena za slovensko in hrvaško narodno prebujo, saj je tu po Kramarjevem (1991, 301) navajanju končalo kar 426 slovenskih in 117 hrvaških učiteljev, ki so nato učiteljevali na Goriško-Gradiščanskem, Tržaškem in v Istri.

Cerkev

Slovensko bogoslužje je bilo tudi v Kopru v cerkvi sv. Bassa do leta 1884. Duša narodnega gibanja v Slovenski Istri je bil Franjo Ravnik, vikar stolne cerkve v Kopru (1862) in profesor slovenščine in hrvaščine na koprski gimnaziji (1862). Leta 1869 je bil izvoljen za

deželnozborskega poslanca.

Na pobudo istrskega deželnega zbora in italijanskih nacionalistov je tržaško-koprski škof dr. Janez Glavina ustanovil v Kopru semenišče za vzgojo duhovniškega podmladka v Istri. Uprava malega semenišča je bila italijansko-šovinistična. (Kramar, 1991, 180-190).

Kulturne in ostale organizacije ter društva

V tem času so v Kopru poleg poklicnih kulturnih ustanov, kot občinske knjižnice, muzeja, gledališča, delovala predvsem italijanska društva (godba, veslaški klub - Circolo Canottieri "Libertas" idr.), ki jim je občinski svet zagotavljal podporo. Po priimkih sodeč, so v njih delovali tudi člani slovenskega oziroma hrvaškega porekla. (PAK, 163; 6, 1995/1903, 50/1907) Vendar pa je bila tudi v Kopru, tako kot so po vsem slovenskem narodnem ozemlju v tem času nastajale čitalnice, leta 1878 ustanovljena Čitalnica (Čitaonica) s slovenskim in hrvaškim službenim jezikom. Člani so bili pretežno profesorji in učitelji koprškega učiteljske. V okviru Čitalnice je leta 1908 nastalo Dramsko društvo Istra. Z dramskim društvom je sodelovalo tudi pevsko-tamburaško društvo Zvezda v Kopru. Med športnimi društvi pa najdemo slovensko Lovsko in strelsko društvo za Istro s sedežem v Kopru. (Vremec, Guček, 1976, 82; Kramar, 1991, 348-350, 390-393)

Navedimo še primer prijetnega sodelovanja slovenskih in italijanskih društev, kot ga navaja Janez Kramar v svoji Narodni prebui Istrskih Slovencev (1991, 390-391).

"Na Silvestrovo 1907 je Dramsko društvo Istra priredilo v dvorani gostilne Babuder v Kopru veseloigro s petjem Matjaž in Šaloigro Novoletno darilo (...) društvo je 20. 2. 1908 nastopilo v Kopru v dvorani S. Marco z igrama Županova Micka in Eno uro doktor. Med odmori je igrala pobežanska godba. (...) Novo prireditev je imelo društvo 29. 11. 1908 v gostilni Babuder, v odmorih je italijanska mestna godba igrala slovenske in hrvaške koračnice. Koncert se je končal šele v jutranjih urah."

OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA

Po koncu 1. svetovne vojne je Koper pripadel Italiji in postal del italijanske Julijske krajine. Podatki o ljudskem štetju iz leta 1921 ne odgovarjajo realni sliki, saj jih je fašistična oblast prikrojila v korist italijanske narodnosti, zato jih podajmo le v ilustracijo: v samem mestu Koper je bilo skupno 8.622 prebivalcev, od tega 8.432 Italijanov, samo 91 Slovencev, 2 Hrvata in 97 tujcev. Naslednji popisi iz let 1931 in 1936 narodnosti sploh niso omenjali, nekaterih raziskav prebivalstva po narodnosti po letu 1936 pa sploh niso objavili, saj se število Slovanov ni nižalo v skladu z njihovo politiko (Perselli, 1993, XIV).

Druženopolitične organizacije

Na območju Slovenske Istre je takoj po 1. svetovni vojni slovensko narodno, socialistično in komunistično gibanje sicer doživljalo vzpon, vendar je z osvojitvijo državne in politične oblasti fašistični režim postavil svoje privrženke na vsa odgovorna politična, upravna, prosvetna, gospodarska in druga vodilna mesta ter z raznimi zakoni preganjal kakršnokoli opozicijsko politično delovanje.

Za razmerje političnih sil v občini Koper so tako pomenljivi podatki o volilnih rezultatih iz leta 1921 in 1924, iz katerih se vidi, da je prišlo do velikega upada glasov socialistične in komunistične stranke ter slovenske liste, kljub temu da so bili predvsem koprski socialisti pred tem zelo močni. Absolutno večino je dobila fašistična lista; socialistična stranka je leta 1921 dobila 544 glasov, leta 1924 pa 49, komunistični stranki je število glasov padlo z 231 na 98, slovenska lista, ki je prej imela 260 glasov, zdaj ni dobila nobenega (Vremec, Guček, 1976, 200-201).

Tako imenovani izredni fašistični zakoni iz leta 1926 so dokončno zatrli delavske in meščanske demokratične stranke ter organizacije in na ozemlju Slovenske Istre in celotne Primorske zadali hud udarec slovenskemu narodnemu gibanju, saj so pomenili nasilno ukinitve še zadnjih slovenskih organizacij in društev na političnem, gospodarskem, kulturnem in družbenem področju, ki so prešli v popolno ilegalo. Ustanavljale pa so se nove italijanske meščanske, v glavnem fašistične organizacije, kot npr. v Kopru društvo "Italia fara da sè" (PAK, 249).

Šolstvo

Leta 1918 je italijanska vojaška uprava prevzela tudi šolske zadeve in sklenila postopoma uvesti italijanski jezik kot učni jezik tudi v slovenske šole, veliko slovenskih šol (npr. v Trstu) pa je takoj razpustila. V Istro je pošiljala italijanske učitelje brez potrebne pedagoške kvalifikacije, v službi pa je obdržala tudi slovenske in hrvaške učitelje, vendar so morali po letu 1925 opraviti izpit iz italijanskega jezika. Slovenske in hrvaške šole pa je dokončno ukinila t. i. Gentilejeva reforma iz leta 1923, ki je postopoma uvajala samo italijanski pouk za slovenske učence. Od šolskega leta 1927/28 ni bilo v treh mestih Slovenske Istre nobene slovenske osnovne ali srednje šole. Italijanska šola med slovensko mladino ni bila priljubljena, zato ni mogla doseči tistega vzgojno-izobraževalnega smotra, ki ga je želela, tj. prenesti med slovensko prebivalstvo fašistične vrednote. V Kopru so tako delovale naslednje italijanske osnovne in srednje šole: deško-dekliška osnovna šola "Pier Paolo Vergerio" v poslopju, kjer je pred tem deloval zavod Sv. Klare, deška osnovna šola, osnovna šola "San Marko" na Markovem hribu v Semedeli, poklicna, najprej kme-

tijska, nato trgovska in nazadnje industrijska šola "Gian Rinaldo Carli", ustanovljena v šolskem letu 1930/1931, ter višja gimnazija, ki je po 1. svetovni vojni dobila ime po istrskem publicistu Carlu Combiju. (Vremec, Guček, 1976, 116-121)

Cerkev

Kljub paktu in konkordatu, ki sta ga v Lateranu 11. februarja 1929 sprejela italijanska država in sv. Sedež in ki je med drugim določal, da morajo biti nosilci cerkvenih beneficijev le tisti župniki, ki so italijanski državljani in znajo italijanski jezik, so slovenski verniki na Primorskem predvsem po zaslugi goriškega nadškofa Frančiška Borgia Sedeja pa tudi tržaško-koprškega škofa Luigija Fogarja dolgo ohranili pravico do molitve v svojem jeziku. Tudi knjige in revialni tisk, ki ga je potrdila cerkvena oblast, jih civilna ni smela prepovedati (Kacin-Wohinz, 1990, 180). Tako so tudi v Slovenski Istri odigrale pomembno vlogo izdaje Mohorjeve družbe, ki so bile tudi med preprostimi ljudmi zelo priljubljene (Lešnik, 3. 4. 1998). Tudi slovenske verske organizacije, predvsem Marijine družbe, ki so postale sedeži vzgojnega in prosvetnega dela s prireditvami in z gojenjem slovenskega jezika in ki so bile pogoste tudi v Slovenski Istri, so se ohranile še dolgo pod fašizmom, medtem ko je med italijanskimi verskimi organizacijami fašizem priznaval le Katoliško akcijo. Tudi cerkev pa se je popolnoma romanizirala, ko sta tako Sedež leta 1931 kot Fogar leta 1936 morala odstopiti in je Fogarjevo mesto tržaško-koprškega škofa leta 1938 zasedel Antonio Santin, ki je že pred tem, leta 1934, prepovedal rabo slovenskega, hrvaškega in staroslovenskega jezika v liturgičnih obredih in zahteval latinščino. Vnet zagovornik italijanstva Julijske krajine pa je bil tudi Giovanni Sirotti, rektor koprškega semenišča, ki je bil sedaj imenovan za apostolskega administratorja goriške nadškofije (Kacin-Wohinz, 1990, 182-203).

V Kopru v tem obdobju slovenskega bogoslužja ni bilo, niti ne slovenskih verskih organizacij, le knjige Mohorjeve družbe se je dalo dobiti. Zanimiv podatek je tudi ta, da so se procesij ob sv. Nazariju, koprskem zaščitniku, ob sv. Antonu in ob sv. Ani poleg koprskih Slovencev množično udeleževali tudi Slovenci iz okoliških vasi, ki so med seboj lahko nemoteno govorili slovensko (Lešnik, 3. 4. 1998).

Kulturne in ostale organizacije ter društva

Med obema vojnama so tako kot drugod na Primorskem tudi v Kopru legalno delovale le organizacije in društva, ki jih je bodisi ustanovila fašistična oblast bodisi so delovali v skladu z njenimi navodili. Na kulturnem področju delujejo dramske in glasbene skupine (zborovske, instrumentalne zasedbe, godba); še vedno je dejaven veslaški klub Libertas, kjer se ukvarjajo tudi z

drugimi vodnimi športi (jadranjem, plavanjem). Od športnih dejavnosti so razviti še planinstvo, košarka in nogomet. Za prostčasne dejavnosti mladih skrbi leta 1916 ustanovljen mladinski dom (Ricreatorio Comunale), v tridesetih letih pa v Kopru ustanovijo občinski odbor OND (comitato comunale dell'O.N.D. Opera Nazionale Dopolavoro), ki organizira različne kulturne in druge interesne dejavnosti. (Cherini, 1996; PAK, 6, 4061/1916). Seveda v tem času v mestu Koper ne najdemo nobene uradne slovenske kulturne institucije ali društva.

OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI DO DANES

Po končani 2. svetovni vojni je Koper bil najprej del cone B Julijske krajine, nato cone B Svobodnega tržaškega ozemlja, leta 1954 pa je z londonskim sporazumom pripadel FLR Jugoslaviji. S tem sporazumom je bilo tudi določeno, da se v predpisanem roku, tj. do začetka 1956, lahko izselijo prebivalci italijanske narodnosti, ki želijo prebivati v Italiji. Leta 1945 je bilo v

Kopru 6138 prebivalcev, od tega 5362 Italijanov (87,36%), 751 Slovencev (12,24%), 18 Hrvatov (0,29%) in 7 (0,11%) prebivalcev drugih narodnosti. (Cadastre national, 1946) Po izseljevanju mnogih koprskih Italijanov, pa tudi Slovencev, in priseljevanju Slovencev iz istrskega zaledja in notranjosti Slovenije ter prebivalcev drugih narodnosti v Koper je bila narodnostna slika Kopra precej spremenjena. V tem času, 25. aprila 1956, je bila izvedena registracija stalnega prebivalstva v občinah Koper, Izola in Piran, po kateri je bilo število vseh prebivalcev v mestu Koper 6066, od tega 4902 Slovencev, 506 Italijanov, 405 Hrvatov, 177 Srbov in 76 prebivalcev drugih narodnosti.

Po šteju iz leta 1981 je skupno število prebivalcev v mestu Koper le malo višje, tj. 6359, število Slovencev (4277) in Italijanov (223) pa celo nižje kot pri prejšnjem popisu, kar je povezano z višjim številom pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov (Hrvatov 640, Srbov 436 in 245 pripadnikov drugih narodnosti). Statistični podatki popisa prebivalstva po narodnosti iz leta 1991 veljajo za celotno občino Koper in ne za mesto samo, zato z vidika naše raziskave niso relevantni.

Narodnostni manjšini, zdaj italijanski, je v tem obdobju zagotovljena celovita zaščita njihovih pravic, tako po nekdanji ustavi SRS kot po današnji ustavi Republike Slovenije, veljavni zakonodaji in občinskem oziroma občinskih statutih, če upoštevamo še občini Izola in Piran. Na narodnostno mešanih področjih vseh treh obalnih občin sta uradna slovenski in italijanski jezik. Vsi javni napisi in vse javno poslovanje mora biti dvojezično, kar morajo tudi vse obravnavane družbene organizacije upoštevati tako pri dvojezičnem poimenovanju kot pri poslovanju.

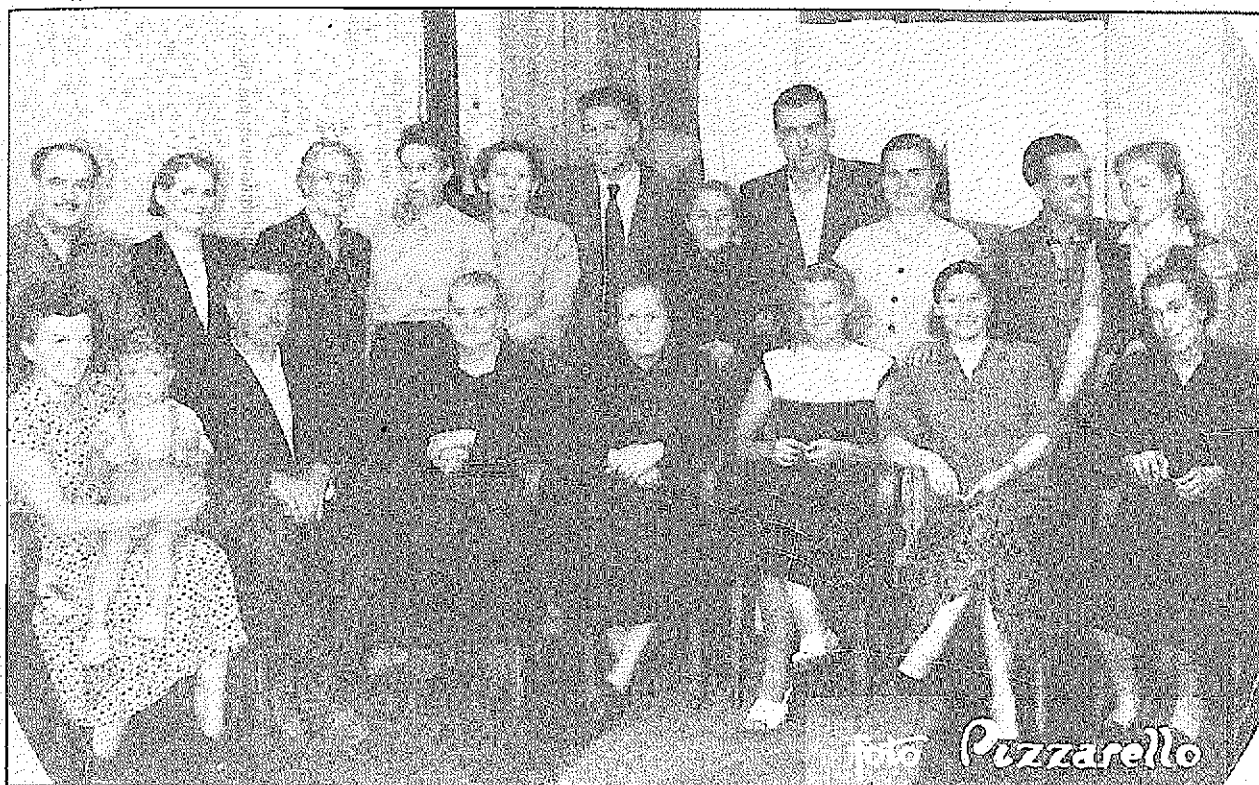
Druženopolitične organizacije

Kot po celotni državi tudi v Kopru lahko že v prvem povojnem obdobju in seveda skozi vse jugoslovansko obdobje zasledimo celo vrsto druženopolitičnih organizacij, ki so bile ustanovljene z namenom, da utrjujejo novo ljudsko oblast; tako imajo npr. v Kopru sedež okrajni odbor Zveze borcev NOV, okrajni in okrožni odbor Zveze primorskih partizanov Koper, okrajni in občinski odbor ter obalna konferenca Socijalistične zveze delovnega ljudstva Koper, okrajni odbor Antifašistične mladine Slovenije, okrajni komite Ljudske mladine Slovenije Koper, okrajni, občinski in obalni komite Zveze mladine Slovenije idr. Vse so v svoje delovanje vključevale somišljenike ne glede na narodnostno pripadnost, le-to oziroma sodelovanje med slovenskim in italijanskim prebivalstvom pa je že v svojem imenu izpostavila Slovensko-italijanska antifašistična unija, ki je imela v Kopru svoj okrožni odbor za Istro (1947-1952) in okrajni odbor (1945-1953). (PAK, 228-230, 233-238, 240)

Sl. 2: Slovensko-italijansko sosredstvo leta 1957 v eni od koprskih uličic (zasebni arhiv A. Lešnik).

Fig. 2: The Slovene-Italian neighbourhood in 1957 in one of the Koper alleys (A. Lešnik private archive).

Sl. 3: Slovenci in Italijani, sorodniki vojnih žrtev, člani okrajnega odbora Zveze borcev NOV, s predsednikom koprške občine Leopoldom Caharijo (zadaj v sredini) sredi petdesetih let (zasebni arhiv A. Lešnik).

Fig. 3: Slovenes and Italians, relatives of the war victims, and members of the Regional Committee of the League of Combatants from the National Liberation War, with Leopold Caharija, President of the Koper Municipality (at the rear, in the middle) in the mid-fifties (A. Lešnik private archive).

Tudi danes, v demokratični Republiki Sloveniji, stranke in druge družbenopolitične organizacije v glavnem ne nastajajo na osnovi narodnostne pripadnosti. Tako tudi italijanska manjšina nima lastne stranke - izjema bi lahko bila le piranska politična stranka COMI, ki pa se je oblikovala le ob prvih demokratičnih volitvah leta 1990, pa še to je bil bolj kot poskus kot resna politična poteza (Apollonio, 25. 3. 1998) - in se njeni pripadniki včlanjujejo v katerokoli politično stranko ter delujejo v občinskih in območnih ali pokrajinskih odborih strank, ki imajo sedež v Kopru.

Pač pa se je italijanska skupnost z ustavo iz leta 1974, potem ko je bila dotlej organizirana le v okviru kulturnih krožkov brez političnega obeležja oziroma neposredno povezanih z organi ljudske oblasti, prvič družbenopolitično samostojno organizirala v okviru na novo ustanovljenih Samoupravnih interesnih skupnosti italijanske narodnosti za Koper, Izolo in Piran (Comunità d'interesse autogestite della nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano), ki so predstavljale 4. volilni zbor in sogovornika države. Te organizacije, ki jih je kot ose-

be javnega prava potrdila tudi Ustava Republike Slovenije (64. člen) in delujejo danes z nekoliko spremenjenim nazivom kot Samoupravne skupnosti italijanske narodnosti za Koper, Izolo in Piran (Comunità autogestite della nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano) in Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti (Comunità costiera autogestita della nazionalità italiana), pomenijo instrument za zaščito posebnih pravic, ki jih za svoje manjšine predvideva država. Na eni strani so sestavni del lokalne avtonomije, na drugi pa so pristojne za urejanje zadev na državni ravni. (Sau, 18. 11. 1998)

Italijanska unija, ki je v času SFRJ pomenila skupno organizacijo italijanske manjšine v Sloveniji in Hrvaški, je danes registrirana kot društvo za ohranjanje in razvijanje italijanske narodne kulture in jezikovne identitete italijanske narodne skupnosti z namenom vzdrževanja in gojenja odnosov z italijansko narodno skupnostjo v Hrvaški in z matično državo. (Apollonio, 12. 11. 1998)

Šolstvo

Jeseni 1945 so bile obnovljene slovenske šole na celotnem območju koprskega okraja, ena osnovna šola tudi v Kopru. Italijanske šole so po končani vojni brez prekinitve nadaljevale z rednim šolskim delom, poleg tega so bile v obdobju 1945-47 v Kopru ustanovljene še naslednje srednje šole: slovenska gimnazija, pomorska in trgovska akademija (ki se je kasneje preselila v Piran), tehnična srednja šola in vinarsko-sadljarska šola v Škocjanu pri Kopru. (Marušič, 1996, 37-40)

Danes delujejo štiri slovenske in ena italijanska osnovna šola, tri slovenske srednje šole (Gimnazija, Srednja ekonomska in trgovska šola, Srednja kovinarska in prometna šola, ki se po uvedbi frizerskega in programa tehniške gimnazije v šolskem letu 1997/98 oziroma 1998/99 namerava preoblikovati v Center poklicnega izobraževanja) in ena italijanska, tj. Gimnazija Gian Rinaldo Carli (Ginnasio Gian Rinaldo Carli) ter glasbena šola Center za glasbeno vzgojo Koper.

Potem ko je leta 1972 obalni svet pripravil resolucijo o razvoju višjega in visokošolskega študija v obalni regiji, so v Kopru začeli odpirati različne oddelke: redni oddelek Fakultete za strojništvo iz Ljubljane, oddelek Pedagoške akademije iz Ljubljane, Višje ekonomske in komercialne šole iz Maribora ter visokošolski oddelek Pravne fakultete iz Ljubljane. Danes v Kopru delujeta javni visokošolski zavod v okviru Univerze v Ljubljani, tj. Pedagoška fakulteta, Enota Koper, in samostojni visokošolski zavod Visoka šola za management Koper. Poleg tega je bil v letu 1994 kot javni zavod ustanovljen raziskovalni inštitut Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, dve leti zatem pa še Visokošolsko središče v Kopru, ki naj bi "zagotovilo pogoje za razvoj visokega šolstva na Primorskem". (Zbornik Primorske, 1997; Čok et al., 1998, 15-48)

Kljub temu, da "ponudbo" šol dopolnjujejo še šolske institucije na vseh ravneh v izolski in piranski občini, pa tako slovenski, predvsem pa italijanski osnovnošolci še vedno nimajo dovolj širokih možnosti izbire srednjih in visokih šol. Tako odhajajo na šolanje v Ljubljano oziroma Trst; zadnje je bilo doslej značilno le za italijanske otroke, v zadnjih letih pa tudi številni slovenski učenci izberejo za kraj svojega šolanja Trst. Tudi izbira slovenske ali italijanske osnovne šole, kjer število slovenskih in italijanskih šol zadošča potrebam, ne temelji vedno na narodnostni pripadnosti učenca. Tako se Italijani (pogosto so to otroci iz mešanih družin) vpisujejo tudi na slovensko šolo, ker da je ta kvalitetnejša, kljub temu da so zaradi tega izpostavljeni kritikam v ožjem, družinskem okolju ali širšem okolju, ki ga predstavlja italijanska skupnost. Prav tako tudi nekateri slovenski starši vključujejo v italijanske šole svoje otroke, kot razlog največkrat navajajo željo, da bi njihovi otroci bolje obvladali italijanski jezik, kot bi ga sicer. (Intervjuji, 1995-1998) Poleg teh bi najbrž lahko našli še številne

in še bolj kompleksne vzroke (pri tem niti ne upoštevamo problematike v Kopru kar številnih hrvaško ali srbsko govorečih otrok, ki se odločajo bodisi za slovensko bodisi za italijansko šolo). Prav gotovo so ta odstopanja od narodnostnih kriterijev problematična z več vidikov (tudi z jezikovnega), vendar pa lahko najdemo nekaj pozitivnega tudi v tem "mešanju"; na ta način namreč prihaja med mladimi različnih etničnih skupnosti do tesnejših stikov in boljšega medsebojnega poznavanja kot sicer. Pri takšnem sistemu dvojezičnih šol, kot ga imamo v Slovenski Istri (na slovenskih šolah slovenski učni jezik, italijanski jezik pa jezik okolja, na italijanskih šolah pa ravno obratno), namreč učenci velikokrat ne začutijo dovolj kulturno mešanega območja, v katerem živijo, in njegovih prednosti in jim je zato učenje bodisi italijanskega bodisi slovenskega jezika okolja samo v breme. Slovenski otroci tako spoznavajo italijansko kulturo (in jezik) bolj preko italijanske televizije kot iz neposrednega okolja, v katerem živijo, italijanski otroci pa so kljub temu, da živijo ob slovenskem večinskem prebivalstvu in v slovenski državi, premalo motivirani za učenje slovenskega jezika. (Intervjuji, 1995-1998) Rešitev bi morali ponuditi predvsem ustrezni učni programi, ki bi v okvir različnih predmetov tako na slovenskih kot na italijanskih šolah vključevali tudi vsebine, pomembne za poznavanje problematike narodnostno mešanega okolja Slovenske Istre.

Cerkev

Po vojni se je v koprski stolnici še kar nekaj časa obdržal italijanski jezik; v cerkveni kroniki lahko preberemo, da je bila "božja služba do novembra 1955 ob nedeljah in praznikih v katedrali v italijanskem jeziku, pri frančiškanski cerkvi (cerkvi sv. Ane - op.av.) pa v slovenščini". Tudi prejem prvega obhajila je potekal prvič v slovenskem jeziku šele leta 1955, in to v cerkvi sv. Ane, medtem ko je bilo istočasno v stolnici organizirano prvo obhajilo za italijanske otroke. Počasi pa so italijanski duhovniki odhajali in so prihajali slovenski, predvsem frančiškani iz Ljubljane, ki so sredi petdesetih let vodili župnijo. (Lešnik, 3. 4. 1998; Ravbar, 17. 11. 1998)

Danes je večina maš v koprskih cerkvah v slovenščini, v celoti italijanska je prva nedeljska maša (v soboto zvečer), dvojezične pa so jutranja nedeljska ter glavne maše ob večjih praznikih. Italijanski verniki se pri spovedi ali pri drugih srečanjih z duhovniki pogosto pogovarjajo tudi v italijanščini. (Škapin, 13. 11. 1998)

Kulturne in druge organizacije ter društva

a) Poklicna dejavnost

Koprskie kulturne ustanove, ki so pomenile bodisi nadaljevanje tradicije bodisi popolnoma nove institucije, so nastajale v glavnem v prvi polovici petdesetih let. Začetki arhiva, knjižnice in muzeja segajo sicer že v

Sl. 4: Otroci, ki so leta 1955 prvič po vojni lahko prejeli prvo obhajilo v slovenskem jeziku, s sorodniki in patrom frančiškanom pred koprskim župniščem (zasebni arhiv O. Gomezel).

Fig. 4: A group of children who were in 1955 able to take the sacrament for the first time after the war in Slovene language, with their relatives and a Franciscan monk in front of the Koper rectory (O. Gomezel private archive).

konec prejšnjega stoletja oziroma v leta pred 1. svetovno vojno, vendar pa so muzejski, arhivski in bibliotekni fond v glavnem zajemali beneško-italijansko kulturno dediščino in se v raziskavah usmerjali v historično in kulturno preteklost beneškega kulturnega kroga. Šele v petdesetih letih je prišlo v teh ustanovah do organizacijskih in konceptualnih sprememb; dobile so tudi širši teritorialni značaj (Pokrajinski muzej, Pokrajinski arhiv, Osrednja knjižnica). V Pokrajinskem muzeju Koper v devetdesetih letih uredijo še dislociran etnološki oddelek. V Osrednji knjižnici Srečka Vilharja delujejo poleg splošnoizobraževalne knjižnice še mladinski in domoznanski oddelek ter oddelek za italijaniko. Na območje koprskih občine se je razširila tudi spomeniško-varstvena dejavnost MZVNKD Piran in Obalnih galerij Piran. Leta 1951 sta bili v Kopru ustanovljeni slovensko in italijansko polpoklicno gledališče (Slovensko gledališče Koper, Teatro del popolo Capodistria), ki sta živeli le tri sezone. Od leta 1954-1957 pa je delovalo prvo in do zdaj edino poklicno Gledališče Slovenskega primorja. Po njegovi ukinitvi je bilo še več poskusov oživitve gledališkega dogajanja, ki pa niso

privedli do želenega cilja - ponovne vzpostavitve stalnega poklicnega gledališča. Z gledališko stavbo danes upravlja Zveza kulturnih društev Koper, ki organizira gostovanja slovenskih pa tudi tujih gledališč, predvsem italijanskih. Leta 1951 je bila ustanovljena tudi Založba Lipa, ki je bila veliko časa uspešno središče založniške dejavnosti; potem ko je v začetku devetdesetih let zašla v finančne težave, se ji danes odpirajo nove možnosti razvoja (Čok et al., 1998, 61-92).

Za vse zgoraj omenjene danes delujoče organizacije lahko ugotovimo, da z vidika dvojezičnosti v javnosti (dvojezična poimenovanja, javni napisi, javni nastopi itd.), razen redkih izjem, upoštevajo statutarna določila. Ker pa gre največini za občinske ustanove oziroma največkrat javne zavode, posebnega kulturnega pomena tako za večinsko, slovensko kot za manjšinsko, italijansko prebivalstvo, se nam odpre vprašanje, povezano s 97. členom občinskega statuta, da svet samoupravne narodne skupnosti preko predstavnikov italijanske narodne skupnosti v občinskem svetu daje soglasje o ustanovitvi javnih zavodov za izvajanje posebnih pravic narodne skupnosti oziroma o soglasju k statutom in k

imenovanju direktorjev le-teh. Namreč na osnovi tega določila in izraženega interesa samoupravne italijanske skupnosti je npr. v statutu Osrednje knjižnica Srečka Vilharja predvideno, da je v svetu zavoda tudi predstavnik italijanske skupnosti. V večini drugih omenjenih kulturnih institucij, ki bi lahko bile za italijansko manjšino podobnega pomena kot knjižnica, tega ne srečamo. Na občinskem sekretariatu za družbene dejavnosti smo izvedeli, da italijanska skupnost zanje ni izrazila podobnega interesa. To, da pripadniki italijanske skupnosti omenjenih ustanov ne čutijo za "svoje", priča tudi dejstvo, da se kot obiskovalci v teh ustanovah obračajo na uslužbence večinoma kar v slovenščini. V italijanski spregovorijo le nekateri posamezniki in pa tedaj, če vedo, da je uslužbenec italijanske narodnosti.³ (Inter-vjuji, 1995-1998) Najbrž bi bilo potrebno izoblikovati si neka načelna stališča, ali poleg popolnoma italijanskih organizacij lahko še kakšne ustanove uresničujejo posebne pravice italijanske skupnosti ali ne. Podobna vprašanja bi si lahko zastavili tudi na področju šolstva - ob pomenu glasbene šole in novih visokošolskih zavodov.

b) Ljubiteljska dejavnost

Za razliko od razvoja kulturnih ustanov je kulturna, športna in druga ljubiteljska dejavnost polno zazivila takoj po koncu vojne, saj so v času fašizma in med vojno ilegalna društva zdaj lahko ponovno začela razvijati številne dejavnosti. Tako so že od leta 1945 naprej v Kopru nastajale zveze društev, ki so povezovala različna društva in skupine v mestu in na podeželju. Prva takšna zveza je bila Slovensko hrvaška prosvetna podzveza Koper, nato pa so nastajala delavska prosvetna društva pod okriljem organizacij, ki so se večkrat preimenovala; od nazivov Svoboda in vzajemnost, Ljudska prosveta, Zveza slovenskih prosvetnih društev, Zveza Svobod in prosvetnih društev, Zveza kulturno-prosvetnih organizacij do Zveze kulturnih organizacij, ustanovljene 1978, ki je neposredni predhodnik današnje Zveze kulturnih društev. Po sprejetju nove zakonodaje v zvezi z ljubitelstvom leta 1995 oziroma 1996 (Zakon o društvih, Zakon o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti) je v Kopru ustanovljena območna izpostava republiškega sklada, ki preko razpisov skrbi za razvoj programov ljubiteljske kulture nacionalnega pomena, medtem ko ima Zveza kulturnih društev (poimenovanje iz leta 1997) vlogo povezovanja različnih kulturnih skupin in društev. Tako ZKD Koper povezuje številne šolske kulturne skupine, samostojna kulturna društva in samostojne kulturne skupine (literarno skupino, plesne in pevske skupine ipd.), lastne programe umetnostne vzgoje in kulturno-izobraževalni programe (baletno, kiparsko, likov-

no šolo, glasbeno igralnico idr. ter gledališko in lutkovno šolo, godbeniško šolo, šolo za kitaro itd.). (Čok et al., 1998, 84, 85; Koce et al., 1997, 1998; PAK, 253, 254, 259) ZKD Koper v sklop "svojih" kulturnih skupin šteje tudi skupine, ki delujejo na italijanskih šolah in v vrtcu; do sodelovanja z njimi, kot z večino drugih šolskih skupin, prihaja predvsem pri revijskih nastopih in pri izobraževanju mentorjev. Sicer se pa v razne skupine in programe vpisujejo tudi posamezni pripadniki italijanske manjšine; evidence po narodnosti na ZKD ne vodijo, zato podatka o njihovem številu nimajo. (Koce, 19. 3. 1998)

Ob ZKD Koper, ki vključuje skupine in društva na kulturnem področju, Mladinskem kulturnem centru, ki skrbi za kulturno, predvsem glasbeno udejstvovanje mladih, in drugih kulturnih društev delujejo v mestu Koper še številna športna, strokovna in druga društva. Po prvem razcvetu društev takoj po koncu vojne doživijo ta ponoven razmah predvsem od druge polovice sedemdesetih let naprej. Tako je bilo po podatkih Statističnega urada RS leta 1976 v mestu Koper 36 društev (v celotni občini 47), leta 1998 pa kar 212 društev (v celotni občini 335). Pri prvem popisu, tj. leta 1976, tudi še ni bilo registriranega nobenega italijanskega društva, danes pa jih deluje 5 (v celotni občini 6).

Eno od teh je Italijanska skupnost (Comunità degli Italiani), ki podobno kot ZKD Koper povezuje različne skupine in organizira razne interesne dejavnosti, tako npr.: organizira različna predavanja, izlete, ima dramsko skupino, športno sekcijo, skupino malih pevcev, prireja folk festival. Za razliko od Samoupravne skupnosti italijanske narodnosti nima političnega obeležja, pač pa je njen namen predvsem ohranjati in razvijati italijansko kulturo. Pred njo je bilo leta 1948 ustanovljeno Društvo italijanske ljudske kulture (Circolo Italiano di Cultura Popolare), ki je 1950. leta postalo sestavni del Italijanske unije Istrskega okrožja s sedežem v Izoli (Unione degli Italiani del Circondario dell'Istria), katere glavni cilj je bil uresničiti "načrte ljudske oblasti in partije". Po letu 1953 pa so se vsi na novo konstituirani Italijanski kulturni krožki (Circoli Italiani di Cultura), tako tudi koprski, vključili v Italijansko unijo za Istro in Reko (Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume), ki je imela podobno funkcijo kot prej Italijanska unija Istrskega okrožja. (Steffè, 1998, 691-692; Sau, 18. 11. 1998)

Čeprav se danes nekatere naloge Italijanske skupnosti pokrivajo z vlogo Samoupravne skupnosti italijanske narodnosti (Steffè, 17. 11. 1998), pa nobeni od teh dveh organizacij najbrž ne gre zanikati posebnega pomena za ohranjanje avtohtone italijanske kulture v tem prostoru. S tem lahko utemeljujemo tudi dejstvo, da

3 Gre torej za šibko jezikovno lojalnost, saj govorci ne izkoriščajo vseh priložnosti za rabo svojega jezika. Po Weinreichu (1953) pomeni jezikovna lojalnost lastnost govorca, da v danih okoliščinah rabi jezik; lojalnost se torej izraža z rabo.

se morajo na Italijanski skupnosti, za razliko od ZKD Koper, novi člani pri vpisu izjasniti za svoj materni jezik. Na društvu pa ugotavljajo, da imajo poleg Italijanov včlanjenih kar nekaj tako imenovanih "simpatizantov", se pravi pripadnikov drugih narodnosti, ki pa radi sodelujejo z njimi in katerim na društvu redno pošiljajo vabila na posamezne prireditve. (Apollonio, 25. 3. 1998)

ZAKLJUČEK

Status pripadnikov dveh avtohtonih etničnih skupnosti, slovenske in italijanske, in temu ustrezna jezikovna politika v mestu Koper sta se v 20. stoletju večkrat spremenila, kar odraža tudi razvoj koprskih družbenih organizacij v tem obdobju. Tako so v letih pred prvo svetovno vojno Italijani v Kopru predstavljali večinsko, Slovenci (skupaj s Hrvati) pa manjšinsko prebivalstvo, ki pa je kljub političnim pritiskom s strani italijanskih mestnih oblasti poskušalo delovati organizirano, z jasno zavestjo, da je tudi mesto Koper del narodnostno mešanega ozemlja s slovenskim zaledjem. Pod fašistično oblastjo med obema vojnoma so bili Slovenci v Kopru le brezpravna manjšina, ki je v javnem življenju ni bilo čutiti, vse delovanje se je preselilo v ilegalo. Po 2. svetovni vojni, predvsem pa po londonskem memorandumu leta 1954 in eksodusu v letih 1954 in 1955 je slovensko prebivalstvo postalo večinsko, italijansko pa manjšinsko in se je temu primerno tudi organiziralo. Z ustavo, veljavno zakonodajo in občinskimi statutom jim je kot manjšinski skupnosti bilo zagotovljeno uresničevanje posebnih pravic, italijanski jezik je postal poleg slovensčine drugi uradni jezik na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre, torej tudi na območju mesta Koper. Čeprav so se sprva tudi Italijani vključevali predvsem v številne organizacije, ki so utrjevale nov družbeni sistem in so bile podaljšek letega, pa so se z ustavo iz leta 1974 družbenopolitično samostojno organizirali. V osemdesetih in devetdesetih letih, ki pomenijo razcvet društvenega življenja, nastanejo tudi nova italijanska društva. Danes, po osamosvojitvi Republike Slovenije in uveljavitvi novega družbenega sistema, tako kot Slovenci tudi italijanska manjšina išče nove poti za uveljavljanje svojih interesov na področju družbenih organizacij (težnje po usta-

Sl. 5: Pevske revije v koprskem gledališču so bile zelo pogoste tudi v osemdesetih letih (zasebni arhiv A. Lešnik).

Fig. 5: Choral singing at Koper Theatre was very common in the 80's as well (A. Lešnik private archive).

novitvi javnih zavodov, zasebnih podjetij...). Čeprav so italijanske družbene organizacije in organizacije, kjer italijanska etnična skupnost uveljavlja svoje interese, maloštevilne, pa se vloge prisotnosti manjšine kot enakovrednega sogovornika v javnem življenju ne bi smelo zanemariti, če se v Kopru želi še naprej ohranjati večkulturna družbena skupnost na temelju dveh avtohtonih etničnih skupin.

Z vidika formalnega in neformalnega povezovanja pripadnikov slovenske in italijanske narodnosti v mestu Koper lahko ugotovimo, da primere sodelovanja najdemo že v obdobju tako imenovanega italijanskega irendentizma z začetka stoletja. Čeprav so se tako v obdobju fašizma kot v prvih letih po 2. svetovni vojni odnosi med dvema etničnima skupinama zaostriili, pa so konec sedemdesetih in osemdeseta leta čas težnje po njenem medsebojnem sodelovanju tako na institucionalni kot tudi neformalni ravni. Tudi danes, v Republiki Sloveniji, se formalni pogoji za sodelovanje med pripadniki večinskega in manjšinskega prebivalstva niso spremenili, zato je odvisno le od pripravljenosti prebivalcev tako slovenske kot italijanske narodnosti, kako bodo še naprej skupaj oblikovali strpno večkulturno družbo.

THE KOPER SOCIAL ORGANISATIONS AS A REFLECTION OF THE STRUCTURE OF RELATIONS BETWEEN MEMBERS OF DIFFERENT ETHNIC GROUPS

Vesna GOMEZEL MIKOLIČ

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia, Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18

e-mail: vesna.gomezelm@zrs-kp.si

SUMMARY

The article illuminates the activities of the Koper leading political, cultural, school, church and other social organisations and associations in the 20th century. It sheds lustre upon them particularly from the aspect of their functions, i.e. reflection of the presence of members of different ethnic groups and their status, manifestation of the language policy, and possibilities for a formal and informal associating of the representatives of different nationalities.

The status of the members of the two indigenous ethnic groups, the Slovene and the Italian, and an adequate language policy in Koper have changed a number of times in the 20th century, which is reflected also in the development of the town's social organisations in this period. Namely, in the years prior to the first World War, the Italians represented the majority population there, while the Slovenes were in the minority. In spite of certain political pressures by the Italian town authorities, the Slovene community attempted to function in a well-organised manner, with absolutely clear awareness that Koper, too, was a part of ethnically mixed territory with its Slovene hinterland. Under the fascist rule between the two wars, the Slovenes in Koper were merely a subjugated and in public life totally imperceptible minority, for all of its activities had been forced to go underground. After the second World War, however, and partially following the London Memorandum in 1954 and the exodus in 1954 and 1955, the Slovenes became the majority population, while the Italians were now in the minority and had to organise themselves in accordance with these new circumstances. With the constitution, the valid legislation and the municipal statute, the Italians, as a minority community, were able to implement their special rights, one of them being their mother tongue, which became the second official language in the ethnically mixed territory of Slovene Istra, therefore in the area of Koper as well. Although at first the Italians, too, joined numerous organisations that were supposed to strengthen the new social system and were a kind of its extension, they were able to organise themselves, on the basis of the constitution from 1974, as an independent socio-political community. In the 80's and 90's, when social life was in full bloom, some new Italian societies were established. Although the Italian social organisations as well as organisations through which the Italian community is implementing its interests, are few, the role of the minority's presence in public life should not be neglected, if we wish that a multi-cultural social community on the basis of two indigenous ethnic groups is still preserved in Koper.

From the aspect of a formal and informal associating between members of the Slovene and Italian nationalities in Koper we can conclude that certain cases of such associating existed already in the period of the so-called Italian irredentism at the beginning of this century. In spite of the fact that the relations between the two ethnic groups became highly strained in the period of fascism and during the first years after the second World war, it must be said that mainly the 70's and the 80's became the period of aspiration for a mutual cooperation on institutional as well as informal levels. As the formal conditions for a close participation between the members of the majority and minority populations have not changed in the Republic of Slovenia, it all depends on the readiness of the inhabitants of the Slovene and Italian nationalities how they will jointly still shape their tolerant multi-cultural society.

Key words: social organisation, ethnic community, ethnic identity, nationality, language community, formal and informal associating

VIRI IN LITERATURA

Cadastre national de l'Istrie (1946). Sušak, Edition de l'Institut Adriatique.
Cerkvena kronika Župnišča Koper.

PAK - Pokrajinski arhiv Koper, fond 6 - Koper (Municipio di Capodistria).

PAK, 228 - Okrožni odbor Slovensko-italijanske anti-fašistične unije za Istro.

- PAK, 229 - Okrajni odbor Slovensko-italijanske anti-fašistične unije.
- PAK, 230 - Okrožni odbor Zveze primorskih partizanov.
- PAK, 233 - Okrajni odbor SZDL Koper.
- PAK, 234 - Obalna konferenca SZDL Koper.
- PAK, 236 - Okrajni komite Zveze mladine Slovenije, Okrajni odbor Antifašistične mladine Slovenije, Okrajni komite Ljudske mladine Slovenije.
- PAK, 237 - Obalni komite Zveze mladine Slovenije.
- PAK, 238 - Občinski komite Zveze mladine Slovenije.
- PAK, 240 - Okrajni odbor Zveze borcev NOV, Okrajni odbor Zveze primorskih partizanov - Koper.
- PAK, 248 - Pro Cultura Mazziniana Capodistria.
- PAK, 249 - Comitato della sezione femminile "Italia farà da sé".
- PAK, 253 - Slovensko hrvaška prosvetna podzveza Koper.
- PAK, 254 - Okrajni svet Svobod in prosvetnih društev Koper.
- PAK, 259 - Zveza slovenskih prosvetnih društev Koper.
- Stalno prebivalstvo v občinah Izola, Koper in Piran, 25. 6. 1956 / statistično gradivo. Ljubljana, Ljudska Republika Slovenija, Zavod za statistiko, septembra 1957.
- Statut Mestne občine Koper. Uradne objave Primorskih novic, št. 9, 26. 5. 1995.
- SURS. Seznam podjetij, družb in drugih organizacij, 31. 12. 1976.
- SURS. Seznam iz poslovnega registra Slovenije, 29. 3. 1998.
- SURS - Statistični urad Republike Slovenije, Prebivalstvo po narodnosti, 1961, 1971, 1981, 1991.
- Balaban, J. (1998): Razvojni projekt Koper 2020. Povzetki razvojnih studij. Mestna občina Koper.
- Cherini, A. (1996): Capodistria. Trieste, Fameia Capodistriana.
- Coupland, N., Jaworski, A. (eds) (1997): Sociolinguistics. A Reader and Coursebook. London, Macmillan Press Ltd., New York, St. Martin's Press, Inc.
- Čok, L. et al. (1998): Razvojni projekt Koper 2020, Zvezek XI. - Razvoj družbenih dejavnosti / poročilo. Naročnik projekta: Mestna občina Koper. Izvajalec projekta: ZRS Koper.
- Darovec, D. (1992): Pregled zgodovine Istre. Knjižnica Annales 1. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Filipović, R. (1986): Teorija jezika u kontaktu (Theory of languages in interacting contacts). Zagreb, Školska knjiga.
- Fishman, J. A. (1972): The sociology of Language. Rowley, MA, Newbury House Publishers.
- Fishman, J. A. (1989): Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Clevedon, Multilingual Matters.
- Gabrič, A. (1998): Slovenske kulturne ustanove na Primorskem med kulturnim in političnim poslanstvom. Acta Histriae VI. Koper.
- Gurr, T. R., et al. (1993): Minorities at Risk. Washington, D.C., United States Institute of Peace Press.
- Hyland Eriksen, T. (1993): Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. London, Boulder, Colorado, Pluto Press.
- Kacin Wohinz, M. (1990): Prvi antifašizem v Evropi. Primorska 1925-1935. Koper, Založba Lipa.
- Kaučič Baša, M. (1993): Jezik okolja in jezik šole: jezikovna politika pri Slovencih v Italiji. V: Štrukelj, I. (ur.): Jezik tako in drugače. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje, 56-64.
- Kellas, J. G. (1991): The Politics of Nationalism and Ethnicity. London, Macmillan Press Ltd.
- Koce, D. et al. (1997): ZKO Koper - Poročilo o delovanju 1995-1997.
- Koce, D. et al. (1998): ZKD MO Koper - Poročilo o delovanju za sezonsko leto 1997/98.
- Kymlicka, W. (1995): Multicultural Citizenship. Oxford, Clarendon Press.
- Kramar, J. (1991): Narodna prebujala istrskih Slovencev. Koper - Trst, Založba Lipa, Založništvo tržaškega tiska.
- Marušič, M. (1996): Korenine slovenske šole v Istri. Koper, samozaložba.
- Moynihan, D. P. (1994): Pandaemonium. Ethnicity in International Politics. New York, Oxford University Press Inc.
- Nečak-Lük, A. et al. (1998): Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Ljubljana, INV.
- Perselli, G. (1993): I Censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936. Trieste-Rovigno, Centro di Ricerche Storiche Rovigno.
- Pogorelec, B. (1993): Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih - zgodovina in sodobni vidiki. V: Štrukelj, I. (ur.): Jezik tako in drugače. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije.
- Rizman, R. (1998): Multikulturalizem in izzivi globalizacije. V: Kržišnik, E. (ur.): XXXIV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Siegel, H. (1998): Multiculturalism and the Possibility of Transcultural Educational (and Philosophical) Ideals. The School Field, IX, 1/2. Ljubljana, 5-32.
- Steffè, M. (1998): Italijanska narodnostna skupnost 1945-1954. Primorska srečanja, 210-98, 691-692.
- Vremec, V., Guček, M. (ur.) (1976): Slovenska Istra v boju za svobodo. Koper, Založba Lipa.
- Weinreich, U. (1953): Languages in Contact: Findings and problems. New York, Linguistic circle of New York.
- Zbornik Primorske - 50 let. Koper, Primorske novice.

INTERVJUJI⁴

Apollonio, Dario, 25. 3. 1998, 12. 11. 1998; tajnik Obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti.

Čehovin, Tatjana, 1. 4. 1998; sekretar za družbene dejavnosti pri Mestni občini Koper.

Intervjuji z občani in uslužbenci družbenih organizacij, 1995-1998.

Koce, Darinka, 19. 3. 1998; vodja območne izpostave Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti.

Lešnik, Ana, roj. Markučič, 3. 4. 1998; gospodinja, rojena leta 1917 v Hrastovljah, v Koper se je preselila leta 1953.

Logar, Borut, 26. 3. 1998; ravnatelj Centra za glasbeno vzgojo Koper.

Ravbar, Bojan, 17. 11. 1998; piranski župnik.

Sau, Silvano, 18. 11. 1998; novinar TV Koper - Capodistria, predsednik Obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti.

Steffè, Mario, 17. 11. 1998; koordinator kulturnih programov pri Samoupravni skupnosti italijanske narodnosti v Kopru, član sveta za kulturo pri vladi RS.

Škapin, Aleksander, 13. 11. 1998; stolni župnik v Kopru.

4 Zapisi vseh intervjujev se nahajajo pri avtorici prispevka. V zapisih intervjujev se hranijo tudi imena občanov in uslužbencev.